Insule de conservare a identității etnice. Istroromânii

Cristina GAFU
Mihaela NUBERT CHEȚAN

În contextul absenței studiilor etnologice româneşti asupra comunităților de istroromâni în ultimii 50 de ani şi, luând în considerare realitatea dispariției progresive a dialectului (în prezent numărul de vorbitori ai acestui dialect este redus), cercetători ai Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române (dr. Mihaela Nubert Cheţan, dr. Cristina Gafu, drd. Armand Guță) au realizat un proiect de cercetare fundamentală privind formele şi modalitățile de conservare şi promovare a mărcilor identitare în cadrul acestor comunități, proiect finanțat de Ministerul Afacerilor Externe, prin implicarea Departamentului Relațiilor pentru Românii de Pretutindeni. Obiectivele principale ale proiectului au vizat cercetarea nemijlocită a obiceiurilor, tradițiilor, folclorului literar şi muzical în contextul actualelor dinamici socio-culturale.

Spre deosebire de alte minorități, istroromânii au intrat în atenția cercetătorilor relativ târziu, după anul 1846.

În anumite medii universitare au fost şi sunt parțial studiați din perspective istorice sau lingvistice, dar depărtarea la care se află de ceilalți români i-a învăluit îmtr-o aură de mister. Dacă aromânii ne sunt familiari, trăiesc printre noi şi le cunoaştem mai bine specificul, chiar şi meglenoromânii care trăiesc în județul Tulcea, la Cerna, nu ne sunt complet străini, istroromânii reprezintă pentru cei mai mulți o *terra icognita*.

Din perspectiva istoricilor, puținele referințe care prezintă existența şi evoluția istroromânilor au dat naştere unor opinii adeseori controversate[1].

[1] De exemplu, în decursul secolului al XIX-lea, istoriografia italiană avansa ipoteza continuității romanității în Istria pe parcursul existenței Imperiului Roman Târziu (secolele al III-lea-al V-lea d.Hr.) şi a primei părți a Evului Mediu, perioadă în care această populație nu ar fi fost total dislocată sau exterminată de slavi, care s-au stabilit în regiune începând din secolul al VII-lea. Invocând în special elementele lingvistice relaționate cu anumite date aflate în documente, ideea potrivit căreia istroromânii sunt o populație autohtonă, reprezentanți ai romanității vestice în Istria a fost ulterior abandonată în favoarea sorgintei romanității orientale, ca supraviețuitori ai populației romanizate care trăia în nordul Peninsulei Balcanice şi pe malul stâng al Dunării. Trebuie menționat că nu numai lingviştii şi istoricii au fost preocupați de problema originii istroromânilor, aceasta a suscitat deopotrivă interesul clericilor care slujeau în Istria. Ion Maiorescu menționează opiniile preotului sloven (din Zareci) care „pretindea morțiş, că n-au fost mai mulți decât astăzi, că nu se perd [...] că românii istrieni au fost de când au venit tot acolo unde se află şi astăzi, şi că sunt venetici în locurile aceste. Cum că nu s-ar ține de vechii locuitori ai Istriei, de pe timpul romanilor, ori că cel puțin nu sunt mai vechi în Istria decât Serbii, Croații, Serbo-Dalmații, alega un document din anul 1325, scris în limba latină, în cea germană şi cea croatico-serbică [...] prin care document se regulau limiții Istriei peste tot, şi în parte şi hotarul satelor de la lacul Cepici [...] ear cât pentru epoca, când să fi venit aceşti Români aici, preotul din Zareci zicea, că poate să fie aduşi din Dacia Traiana de Tătari, care în secolul 13 fugăriră pe regele Bela şi avură o bătălie mare din sus de Fiume [...] la locul numit până stăzi *Grobnic, ce va să zică loc de îngropăciune, de înmormântare*, pentru că acolo se îngropară cei căzuți în ace bătălie; şi fiincă la lacul Cepici, lângă Berdo, se află un sat *Grobnic* [...] se vede că Românii cei aduşi de Tătari lângă Fiume au trecut pe urmă la valea râuleţului Arsa şi au adus cu sine şi

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)

Rezistența lor în anumite condiții de spațiu şi timp a depins în mare măsură de factori de ordin istoric, geografic, economic, social şi cultural şi de relațiile de putere existente între grupul minoritar şi majoritate.

În prezent, istroromânii mai trăiesc în zonele rurale din centrul şi estul Peninsulei Istria (Croația), localitățile fiind situate în părțile nordice şi sudice ale Muntelui Učka Gora, într-o arie ce cuprinde dealurile şi văile montane, comunitatea fiind fragmentată în două grupuri. Vorbitorii dialectului din primul grup trăiesc toți în Jeiăn, care se află la poalele Muntelui Mare (cr. Učka, it. Monte Maggiore), la 678 metri altitudine şi la nord-vest de Rijeka. Vorbitorii aparținând celui de al doilea grup sunt aşezați la nord de localitatea Čepić, în comuna Kršan.

Prospecția de teren a fost concentrată asupra localității Jieăn (130-140 de locuitori, majoritatea lor vorbitori ai dialectului istroromân), situată în partea de nord-vest a regiunii Kvarner, în provincia Ćićarija.

În această primă etapă a cercetării, culegerea a relevat existența unor coordonate comune (care îi diferențiază pe locuitorii din Jieăn d erestul populației din această provincie a Croației), ce prezintă un anumit grad de stabilitate, putându-se constitui în forme de exprimare a identității locale şi de grup:

– dialectul istroromân folosit de către locuitorii din Jieăn (cu statut de idiom familial);

– particularități la nivelul modului de respectare a tradițiilor şi de performare a obiceiurilor din calendarul romano-catolic (sărbătorirea *Epifaniei Domnului* - *Tri Kralji*);

– caracteristicile repertoriului muzical, în special cântecele cu textul în dialect.

Tenacitatea conservării dialectului se impune ca o constantă remarcabilă în exprimarea identității populației istroromâne. Ca şi celelate ramuri, aromânii şi meglenoromânii, istroromânii vorbesc un dialect al limbii române. Lingviştii români consideră că istroromânii vorbesc (asemeni aromânilor şi meglenoromânilor) un dialect al limbii române.

Una dintre primele investigații de teren ale dialectului îi aparține lui Ion Maiorescu, lucrarea sa *Itinerar în Istria şi vocabularul istriano-român* fiind urmată de o serie de studii aprofundate care au sintetizat caracteristicile esențiale ale istroromânei.

Potrivit lui Ovid Densusianu, dialectul istroromân este un grai dacoromân al coloniştilor proveniți din Banat şi Transilvania sud-vestică[2], teoria lui fiind preluată şi nuanțată de Iosif Popovici care identifică două straturi: primul, din secolul al X-XIII-lea, reprezentat de comuniunea dintre bănățeni, dacoromâni şi meglenoromâni, peste care s-ar fi suprapus în secolele al XIV-lea şi al XV-lea un strat macedoromân[3].

Sextil Puşcariu, August Kovačec şi Emil Petrovici susțin teoria conform căreia istroromânii descind fie din românii apuseni plasați în nord-vestul Peninsulei

numele Grobnic şi l-au aplicat la locul unde s-au aşezat lângă Cepici". (Ion Maiorescu, *Itinerar în Istria şi vocabular istriano-român*, Craiova, Fundația „Scrisul românesc", 2001, p.43). Documentul indicat de preot şi copiat câteva decenii mai târziu de T.T. Burada semnalează prezența vlahilor (în regiunea Albonei, astăzi oraşul Labin), o populație mai puțin organizată la nivelul instituțiilor administrative şi religioase, a cărei istorie ar rebui cercetată deoarece imaginea lor era dată de către ceilalți Teodor T. Burada, *O călătorie la în satele rom-neşti din Istria,*Iaşi, 1896, p. 25.)

[2] Apud. R. Sârbu, V. Frățilă *Dialectul istroromân*, Timişoara, ed. Amarcord, 1998, p.14.

[3] *Idem*, p.15.

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)

Balcanice[4], fie din urmaşii vlahilor balcanici, dialectul formându-se la sudul Dunării. Şi alţi cercetători[5] au sesizat posibilitatea existenţei mai multor straturi. Din această perspectivă Elena Scărlatoiu consideră că cea mai importantă parte a istroromânilor provine din regiunile septentrionale ale Peninnsulei Balcanice peste care s-au suprapus mai multe nuclee din zonele centrale, vestice şi de nord-vest ale Transilvaniei şi ale Timocului[6].

Printre cele mai recente studii lingvistice se numără volumul *Dialectul istroromân*, realizat de Richard Sârbu şi Vasile Frăţilă, în care autorii susţin teoria potrivit căreia „istroromâna continuă să-şi păstreze rangul de limbă a satului şi de limbă vorbită în familie. Ea se vorbeşte în colectivităţi de istroromâni care locuiesc nu numai în cele două localităţi croate (Jeiăn şi Susnievița s. n.), ci şi în familiile de istroromâni care trăiesc în alte sate şi oraşe croate ori care s-au stabilit în străinătate”[7].

În ultimele decenii s-au remarcat şi cercetările unor lingvişti croaţi dintre care trebuie amintit Goran Filipi a cărui obiectivitate în analiză impune volumele semnate *Istrorumunjski lingvistički atlas. Atlasul linguistic istroromân* (Znanstvena zadruga Mediteran, Pula, 2002), *About the Istrian-Roumanian Forms of the Splira Type, Annales. Anali za istrske in mediteranske študije. Annali di Studi istriani e mediterranei, Annals for Istrian and Mediterranean Studies* (Series Historia et Sociologia, 12, 2002).

În contemporaneitate, dialectul prezintă anumite aspecte specifice, evidenţiate de cercetările lui E. Petrovici şi P. Neiescu, potrivit cărora „*dialectul istroromân este un exemplu de insulă lingvistică persistentă, în ciuda izolării lui şi în ciuda mediului aloglot în care se află [...] deşi şi-a modificat în mare măsură, sub influenţa sârbo-croată, diferitele sisteme ale structurii gramaticale [...] n-a devenit un idiom lipsit de sistem [...] istroromâna rămâne deocamdată un idiom romanic*”[8].

---

[4] Originile sud-dunărene au fost susţinute şi de alţi cercetători ca Fr. Miklosich, C. Jirecek, G. Weigand, Th. Capidan.

[5] În perioada cuprinsă între 1909-1998 s-au publicat o serie de monografii conţinând un material lingvistic şi istoric valoros: Iosif Popovici, *Dialectele române din Istria,* vol I, Halle, a. d. Saale, 1914; vol. II, 1909; de către Sextil Puşcariu în colaborare cu A. Belulovici, M. Bartoli şi A. Bihan, *Studii istroromâne* vol. I, 1906; vol II, 1926; vol. III,1929., E. Petrovici şi P. Neiescu, *Persistenţa insulelor lingvistice. Constatări făcute cu ocazia unor anchete dialecticale la istroromâni, meglenoromâni şi aromâni*, în CL, IX, 1964, nr. 2 şi August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, Bucureşti, EA, 1971, Silviu Dragomir, *Originea coloniilor române din Istria*, 1927. În 1928, Leca Morariu publică volumul *Lu Fraţi Noştri. Libru lu Rumeri din Istrie*, iar între 1929-1934, apare volumul *De-ale Cirebirilor*, cuprinzând texte din I din Susnievița, II din Bârdo, Sucodru şi Grobnic; III din Jeiăn şi IV scrisori istroromâne din Jeiăn şi Susnievița. În deceniul al treilea, Traian Cantemir a efectuat anchete la istroromâni, concretizate într-un volum de texte (cuprinzând mai ales poveşti), urmate de un glosar, publicate în 1959 la Bucureşti la EA. În aceeaşi perioadă, S. Pop anchetează pentru Atlasul Lingvistic Român (ALR I) localităţile Bârdo din Valdarsa, iar Ştefan Paşca, pentru ALR II, localitatea Jeiăn. În 1960, Ugo Pellis, unul dintre autorii ALI (Atlasul Lingvistic Italian) investighează aceleaşi zone ca şi autorii ALR, materialul fiind publicat mai întâi de Wolfgang Dahmen şi Johanes Kramer în „Balkan-Archiv”, Neue Folge, XIII, 1988, p. 209-281; XVI, 1991, p.109-137. Radu Flora, Emil Petrovici, Petru Neiescu, Richard Sârbu, Vasile Frăţilă continuă direcţia de cercetare ştiinţifică din perspectivă lingvistică a acestor comunităţi.

[6] Elena Scărlătoiu, *La romanité balkanique. Origines et difusion*. I, II", Revue des Etudes Sud-Est Européennes, 29 (1991), p. 311-331.

[7] R. Sârbu, V. Frăţilă, *Dialectul istroromân*, Timişoara, Editura Amarcord, 1998, p. 8.

[8] E. Petrovici, P. Neiescu, *Persistenţa insulelor lingvistice*, în „Cercetări de lingvistică”, Cluj, IX ,1964, nr.2, p.295-296.

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)

Cercetările lui August Kovačec şi ale lui Richard Sârbu certifică acest statut actual al istroromânei care „*demonstrează implicit şi un anume grad de dezvoltare a conştiinţei lingvistice a istroromânilor, ca vorbitori ai unui anumit idiom, strict delimitat geografic. De exemplu, ‚Noi rumunski cuvintăm, po jeianski e afară când mejem, pac cuvintăm hârvaţki'*" [9]. În acelaşi timp, „*concurenţa structurilor lexico-gramaticale din limba oficială şi a celor din idiomul matern se finalizează prin masive dislocări în sistemul acestuia din urmă, ca urmare firească a presiunii tot mai puternice manifestate de limba oficială*"[10]. Acestă tendinţă care imprimă bilingvismului un caracter pronunţat asimetric[11], este demonstrată de rezerva exprimării în dialect a locuitorilor din localităţile din sudul Istriei în prezenţa croaţilor, tendinţă semnalată anterior de Maiorescu şi Burada: „*din toate am cules, că nu vorbesc bucuroşi limba lor îndată ce se află printre străini [...] când în casele lor ferească D-zeu să vorbească altă limbă*"[12]; părintele Kancici – pe care Maiorescu îl întâlnise în timpul documentării sale – „*afirmă că după observările sale făcute din adins şi cu toată seriositatea, aceşti oameni nu se ruşinează de limba lor, ci din contra o au ca un sanctuar, pe care-l conservă cu mare pietate, de care sunt superbi şi pe care după părerea sa se văd a crede că-l profană, comunicându-l cu cei de altă seminţă*"[13]; „*Faţă cu streinii însă românii istrieni se sfiesc a vorbi această limbă şi chiar dacă le vorbeşti româneşte stau la îndoială să-ţi răspundă ore tot aşa, ori slavoneşte [...]. La vederea ori cărui strein necunoscut lor, ce le intră în sat sau în case, ei parcă au o temere de a vorbi limba lor între dânşii*."[14].

Reticenţa exprimării în dialect era proiectată şi asupra altor manifestări în care specificul identitar apare nemijlocit cum ar fi, de exemplu, interpretarea cântecelor tradiţionale care erau dezavuate de populaţia majoritară; Leca Morariu sublinia că, în Jeiăn, „deşi cântecele erau acu puse în circulaţie, istroromânii evitau a le cânta [...] râd croaţii când îi aud cântând astfel[15].

Între timp mentalităţile au evoluat în sensul acceptării, toleranţei, respectului majorităţii în raport cu minoritatea culturală. Schimbarea discursului croaţilor asupra identităţii etnice a istroromânilor a permis exercitarea, de această dată fără rezerve, a specificului cultural şi a limbii. În prezent, exprimarea în dialect a devenit o formă de comunicare comună între membrii comunităţii istroromâne, chiar şi în prezenţa croaţilor.

Unul dintre subiecţii investigaţi, Vilim Sanković[16] afirma că, în anumite contexte, discută cu fiul său în dialect tocmai pentru a nu fi înţeleşi de către ceilalţi.

Într-un alt registru, remarcat atât de cercetările din secolul al XIX-lea cât şi de cele contemporane, se coagulează necesitatea identificării dialectului cu limba maternă de care aparţine, astfel încât „*convingându-se că îţi place limba lor, şi că eşti român din*

[9] Richard Sârbu, *Aspecte ale bilingvismului la istroromânii de azi*, în „Tabula", Pula 2003, p.155.

[10] Cf. Radu Flora *Câteva observaţii cu privire la bilingvismul manifestat în graiurile istroromâne,* în vol. *Actele celui de-al XII-lea congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, II, Bucureşti, 1971, p. 1009-1022, şi August Kovačec, *Iezic Istarskih „Rumunja"* în vol „Annales",6/95, 2, Koper, 1995, p. 65-74.

[11] Richard Sârbu, *Aspecte ale bilingvismuluila istroromânii de azi*, în „Tabula", Pula 2003, p.154.

[12] Ion Maiorescu, *Itinerar în Istria şi vocabular istriano-român*, Craiova, Fundaţia „Scrisul românesc", 2001, p.49.

[13] Ion Maiorescu, *op. cit*., p. 60.

[14] Teodor T. Burada, O *călătorie în satele româneşti din Istria,* Iaşi, Tipografia naţională, 1896, p.40

[15] Petru Iroaie,*Cântece populare istroromâne*, extras din Revista „Făt-frumos", Cernăuţi, 1936, p.9.

[16] Originar din Jieăn.

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)

ţară depărtată, vorbesc atunci bucuros dialectul româno-istrian"[17]. Maiorescu observa cu satisfacţie reacţia pozitivă a subiecţilor: „*Eu întrebam, cum se chiamă cutare lucru, şi dacă le ziceam că şi la noi se zice aşa, se bucurau: ‹Şi la voi? Bravo›*."

Câteva decenii mai târziu, Burada observa că „*românii din Istria şi-au păstrat limba lor, cu toate că sunt înconjuraţi de uă populaţiune slavă [...] cu toate astea, ei nu numai îşi păstrează limba lor, dar nu-şi renegară nici neamul lor [...] drept aceia, cu toate că au fost daţi uitării sute de ani, românii din Vald Arsa au consciinţa deplină de sine, şi sciu că ei sunt alţi omeni [...] drept dovadă, ori de câte ori trecea pe la ei vreun călător român cu uă cultură mai înaltă şi se întreţinea cu ei ca se facă studii, bieţii omeni se adunau extaziaţi pe lângă ei, numai ca să audă cuvinte şi sonuri mai frumoase ca cele întrebuinţate la ei*"[18].

Interviurile, realizate pe parcursul celor două culegeri de teren (2005-2006) în diferite localităţi, evidenţiază apetenţa exprimată la nivelul recunoaşterii unui vocabular de bază comun limbii române şi dialectului, expectaţiile informatorilor confirmându-se în ceea ce priveşte denumirile părţilor corpului, ale animalelor domestice, plantelor, culorilor etc. Cele mai frecvente saluturi de rămas bun au rămas neschimbate *Domnul cu voi, Coale bură, Domnu cu tire* (Domnul cu voi, Cale bună, Domnu cu tine). Subiecţii de vârsta a doua intervievaţi în Jieăn în 2005 susţin că nu cunoşteau limba oficială până nu începeau şcoala, fapt consemnat şi de Maiorescu[19].

Atât istroromânii din Jeiăn, cât şi cei din zona Suşnieviţei conştientizează anumite diferenţe ce apar între cele două zone atât la nivelul lexicului, cât şi la nivelul pronunţiei unor cuvinte. Consecinţa acestui fapt este demonstrată de răspunsul la întrebarea ce limbă vorbiţi. Cei din Jeiăn afirmă „*po jeianski*", iar mai apoi „*betâra rumunski limba cuvintăm*" în timp ce, locuitorii din zona Suşneviţei afirmă „*rumunski ganeim*", „*po vlaşchi*". Prin opoziţie cu vorbitorii dialectului din localităţile din sudul Istriei, cei din Jeiăn pretind că vorbesc „*mai curat*". Deosebirile lingvistice sesizate de locuitorii din Jeiăn sunt evaluate din perspectiva identităţii locale a graiului, considerat element individualizator de mare prestigiu. Aceste diferenţieri au fost analizate şi de către lingvişti care consideră nordul (localitatea Jieăn) mai conservator, cu o vitalitate mai pronunţată ce se exprimă în capacitatea de creare a unor noi unităţi lexicale, fiind o consecinţă a condiţiilor diferite de natură socială, economică şi geografică[20].

Deşi prospecţia noastră – concentrată preponderent pe cercetarea de tip etnologic – nu şi-a propus ca deziderat major evidenţierea modului în care locuitorii din satele istroromâne îşi declină apartenenţa etnică, în mod inevitabil, această problemă a fost parţial abordată.

În contextul culegerii categoriilor folclorice intim legate de exerciţiul limbii materne, identificarea etnică (a unui individ în raport cu grupul din care face parte sau a grupului în raport cu alte colectivităţi) devine importantă, aceasta dezvoltând o serie de consecinţe în alocarea şi atribuirea mărcilor culturale tradiţionale. În Jieăn, la nivelul asumării originii comune cu daco-românii se constată o anumită ambiguitate, unele afirmaţii putând fi apreciate ca deconcertante. Cu toate că există o perspectivă

[17] Teodor T. Burada, O *călătorie în satele româneşti din Istria,* Iaşi, Tipografia naţională, 1896, p.40

[18] *Idem*, p. 80.

[19] „Preotul sloven susţinea că «în casele lor nu vorbesc altă limbă până nu încep a umbla la şcoală, unde învaţă limba croatico-ilirică»", Ion Maiorescu, *op.cit.,*p. 42.

[20] Vasile Frăţilă, *Terminologia corpului în dialectul istroromâni,* în „Tabula", Pula, 2003, p.129-130.

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)

favorabilă în privința aparteneței la romanitatea orientală, subiecții intervievați nedeclarîndu-se croați sau aparținând altei comunități etnice, totuși o anumită indecizie a putut fi sesizată. De exemplu, la întrebarea „*ce vă considerați: croați, sloveni, români, italieni?*", unul dintre subiecții investigați, Ivan Sanković, răspunde „*ma io nu sciu*". Pe parcursul dialogurilor desfășurate în zona Sușneviței, o parte dintre vorbitorii dialectului și-au recunoscut filiația românească. Efortul personal de a-și demonstra apartenența se concretizează în încercarea de a înțelege cuvinte atât din emisiunile românești de la posturile de televiziune pe care le pot recepționa, cât și din lecturarea unor publicații în limba română. Una din interlocutoarele din Letay afirma dezamăgită că a înțeles numai cuvintele „*sus și jos*", comune și dialectului.

În prezent, acest nivel aprofundat al conștientizării originii este rezultatul unei evoluții în timp datorată, pe de-o parte, eforturilor de trezire a conștiinței originii românești susținute de personalități ca Ion Maiorescu[21], Teodor T. Burada, Andrei Glavina și, din 1994, de Emil Rațiu, directorul Asociației Culturale a Istroromânilor „Andrei Glavina", existenței școlii românești din Sușnevița, iar pe de-altă parte, cercetărilor realizate de lingviști români și croați care au avut un impact nemijlocit asupra mentalului colectiv. Nu poate fi trecută cu vederea nici influența mai greu detectabilă, dar la fel de importantă, a contactelor sporadice dintre membri comunității și români. Ion Maiorescu întâlnea în Sușnevița unul, care fusese în Craiova ca soldat cu trupele austriace [...] Spunea că „*îndată s-a înțeles cu Craiovenii*"[22], iar în Jieăn „*unul care numai de 7 or 8 luni se întorsese din România mică, anume de la Filiași [...] unde lucrase. Acesta mi-a fost de folos, că mă înțelegea mai bine când întrebam și-mi esplica*"[23]. În urma investigațiilor sale, Maiorescu susținea ipoteza conform căreia „întâlnirea cu români în anii mai din urmă să le fi dat idea, că și ei se vor fi trăgând din Dacia lui Traian, lucru ce se poate cu atât mai ușor din partea lor, cu cât ei au perdut toată memoria patriei originare, memoria pemântului de unde au venit"[24].

Proveniența etnică, ce se legitimează în funcție de convingerile proprii fiecărui individ în parte, este un proces care se articulează, în acest caz, nu numai în relaționarea dialectului pe care îl vorbesc cu limba de bază, dar și cu spațiul originar de unde au emigrat. Prospecția din 2005-2006 a confirmat atât persistența informațiilor legate de originile istroromânilor, cât și ipotezele formulate de Maiorescu și informatorii săi (intelectuali și oameni simpli) privind descendența latină și/sau românească a acestora: „*Am aflat însă pretutindenea [...] știință despre un paes, pe care-l numesc România, paes românesc, paes romanski, unde se cuvintă o limbă ca și a lor, or unde se cuvintă ca și la ei. În toate satele ce se numesc din Valdarsa [...] am aflat știința aceasta, încât nu pot crede [...] că această știință s-ar fi lățit la ei numai în anii din urmă, trecând prin Istria soldați români și soldați istriani mergând spre țerile noastre [...] totul ce știu*

[21] T.T. Burada remarca impactul pe care a avut-o cercetarea lui Ion Maiorescu .Avocații Papiu Ilarian și Iuliu Depangher Manzzini „și-au exprimat mirarea, cum de la 1857, de când răposatul Ion Maiorescu a fost pe acolo, nu mai venise nimeni să se informeze despre starea acestor Români", T.T. Burada, *O călătorie în satele românești din Istria,* Iași, Tipografia națională, 1896, p.24.

[22] Ion Maiorescu, *Itinerar în Istria și vocabular istriano-român*, Craiova, Fundația „Scrisul românesc", 2001, p.81.

[23] *Idem*, p.95.

[24] *Idem* p.70-71.

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)

despre originea lor […] ştiu numai în general că se trag de la Roma, apoi că spre răsărit mai e România, or paes românesc"[25].

Memoria colectivă continuă să conserve şi în prezent o reprezentare a identităţii prin conexiune cu spaţiul românesc. Una din informatoarele din Nova Vas[26], ne-a relatat o legendă a aşezărilor întemeiate de vlahi, conform căreia *rumânii* au venit din România în urmă cu 600 de ani. La început au fost numai două familii de păstori care s-au aşezat una în Şuşnievița şi cealaltă în Nova Vas. Acestor două familii li s-au alăturat şi alţii care, înrudindu-se între ei, au format localităţile Suşnievița, Letai, Brdo, Cârşani (Kršan).

În ceea ce priveşte denumirea/denumirile date de către ceilalţi istroromânilor aceasta a evoluat de-alungul istoriei: la început *vlahi* (pentru a denomina populaţia vorbitoare a unui idiom latin), apoi *morlaci* (denumiţi de statul Veneţian), *cici* (nume dat locuitorilor din Mune şi Jeiăn începând cu secolul al XVI-lea), *ciribiri* (pentru locuitorii din zona Suşneviței), *rumeri* (după cea de-a doua jumătate a secolului al VII-lea)[27].

În contemporaneitate, croaţii, atât intelectualii cât şi oamenii obişnuiţi[28] îi identifică cu o acurateţe sporită. Semnificativ apare faptul că astăzi atât populaţia majoritară, cât şi locuitorii satelor din zona Suşneviței declină sorgintea românească a acestei populaţii. Această percepţie este exprimată în DVD-ul de prezentare turistică a regiunii Kršan (cuprinzând aşezările istroromânilor) prin intermediul unui scurt fragment intitulat Istrian Romanians, în care un vorbitor al dialectului afirmă: „Bire aţi verit în Suşnevița, oanci jivescu istro-rumunii" (Bine aţi venit în Suşnevița, aici trăiesc istro-românii"). Atât DVD-ul cât şi alte broşuri şi ghiduri de promovare turistică a regiunii conţin pe de-o parte, date referitoare la existenţa istroromânilor, (conţinând şi celelalte denumiri sub care au fost cunoscuţi, vlahi sau ciribiri) şi, pe de-altă parte, repere considerate importante de către producătorii acestor materiale (de exemplu, bisericile).

Un alt palier reprezentativ al identităţii locale (relevat de cercetarea întreprinsă) este pus în valoare de repertoriul vocal, la nivelul căruia se conservă încă un segment exponenţial de cântece performate în dialect.

În anul 1935, cercetătorul Petru Iroaie realiza o anchetă de teren având drept obiectiv fundamental culegerea şi consemnarea cântecelor populare istroromâne. Rezultatele obţinute („118 cântece, fragmente de cântece şi variante") semnalau dizolvarea progresivă a repertoriului specific prin ieşirea din circulaţie a cântecelor istroromâne şi înlocuirea lor cu cântece croate: „*Această colecţie de cântec popular românesc din Istria nu s-a realizat cu uşurinţă, cântecele cirebire fiind scoase din circulaţie […]. Limba se slavizează, literatura populară croată pătrunde în grupul românesc şi scoate din circulaţie pe cea existentă. Cântecele, cari-s atât de legate de formă, dispar cel dintâi din circulaţie, cedând locul veneticelor*"[29].

În prezent, fondul activ mai păstrează un număr redus de cântece neocazionale interpretate în dialectul istroromân – *Rano astăz merg cosi*, *Când am tire io-ntrebat*, *Oi,*

[25] *Iibidem.*

[26] Informator Maria Čvecič, 85 de ani.

[27] Elena Scărlătoiu, *La romanité balkanique. Origines et difusion*. I, II, „Revue des Etudes Sud-Est Européennes , 29 (1991), p. 52–94.

[28] În contextul culegerii, croaţii care au aflat cine suntem şi unde mergem s-au exprimat fără rezerve „deci vă duceţi la ai voştri".

[29] Petru Iroaie, *Cântece populare istroromâne,* Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuţi, 1936, p. 6,9.

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)

iepure nu juca, *Mers am ocia şi colea*, *Ala fina feata* – acestea constituind un registru semnificativ din perspectiva afirmării (prin elementele de identificare şi identizare) grupului din Jieăn în raport cu celelalte grupuri vocale.

Unul dintre textele cele mai productive - luând în considerare variantele interne şi zonale (*Când te-am ăntrebat* – variantă consemnată în Brdo şi Noselo, *Când te-am io rugat* – variantă consemnată în Brdo, *Procleta cea te maie* – variantă consemnată în Noselo) care se regăsesc în culegere – valorifică tema iubirii pierdute/neîmpărtăşite. Este interesant de remarcat faptul că o versiune a acestui cântec a putut fi consemnată, la o distanță de şapte decenii, în satul Jieăn:

Când am tire io-ntrebat
Nu mi te-ai vrut obeci
Când am tire io-ntrebat
Acmo mi te posluji
Io mi-am aflat o alta
Şi cu negri oklițe
Io de tire nu mă res
Mai muşata neveştu
Ka şi două mârvițe
Acmo mi te posluşati
Io mi-am aflat o alta
Şi cu negri oklițe.

(Când pe tine te-am întrebat/Nu mi te-ai vrut promite/Când pe tine te-am întrebat/Acum pe mine m-ai îmbiat/Eu mi-am aflat alta/Şi cu negri ochişori/Io de tine nu mă las/Mai frumoasă nevastă/Ca şi două firimituri/Acum pe mine m-ai îmbiat/Eu alta am aflat/Şi cu negri ochişori).

Performarea obiceiurilor prilejuite de sărbătorirea *Epifaniei Domnului* (plasată în calendarul romano-catolic la data de 6 ianuarie, *Tri Kralji*) implică activarea unui repertoriu muzical ce include şi cântece tradiționale. De exemplu, una dintre secvențele care potențează valențele magico-rituale ale obiceiului *Zvonciarilor*[30] este marcată prin interpretarea unui cântec în dialect:

De la Jurine pâr la Ştipe
Saka coasa trei oşore
Şi prin coase cu slanine
U iu cântu oiaine
Tuok an fruşte vor juca
Uanu nova ciuda da.

(De la Jurine pân la Ştipe/La fiecare casă trei ouă/Şi prin case cu slănină/Cântă *oiaine*/Aceea vor juca/Anul nou mult va da).

[30] Întâlnit în tradițiile populației care trăieşte în vestul regiunii Kastav (împrejurimile oraşului Rijeka), obiceiul zvonciarilor este performat atât de croați, cât şi de istroromâni şi face parte dintr-un ciclu mai amplu de ritualuri (desfăşurate atât iarna, cât şi primăvara) care marchează legătura dintre învierea naturii şi începutul noului ciclu temporal, împărtăşind trăsături conexe simbolismului morții şi al reînvierii.

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)

Textul reprezintă verbalizarea secvenţei ceremoniale, a gesturilor şi a actelor rituale, făcând trimitere, în acelaşi timp, la practica schimbului de daruri dintre performeri şi gazde.

În legătură cu importanţa pieselor vocale cu text în dialect trebuie subliniat aspectul esenţial al reevaluării (reconstituire, revitalizare) repertoriului tradiţional ca sursă de conservare şi manifestare a identitarului etnic.

Bibliografie

Burada, Teodor T., *O călătorie în satele româneşti din Istria*, Iaşi, Tipografia Naţională, 1896.

Flora, Radu, *Câteva observaţii cu privire la bilingvismul manifestat în graiurile istroromâne*, în vol. *Actele celui de-al XII-lea congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, II, Bucureşti, 1971.

Frăţilă, Vasile, *Terminologia corpului în dialectul istroromân*, în „Tabula", Pula, 2003.

Maiorescu, Ion, *Itinerar în Istria şi vocabular istriano-român*, Craiova, Fundaţia „Scrisul românesc", 2001.

Petrovici, E., Neiescu, P., *Persistenţa insulelor lingvistice*, în „Cercetări de lingvistică", IX, nr. 2, Cluj, 1964.

Sârbu, R., Frăţilă, V,, *Dialectul istroromân*, Timişoara, Editura Amarcord, 1998.

Sârbu, R., *Aspecte ale bilingvismului la istroromânii de azi*, în „Tabula", Pula, 2003.

Scărlătoiu, Elena, *La romanité balkanique. Origines et difusion*, I, II, „Revue des Etudes Sud-Est Européennes", 29, 1991.

Isles of preserving ethnic identity. The Istro-Romanians

The paper aims to present the results of a prospecting field research which has been focussed on gathering information (with ethnological value) about the Istro-Romanians communities still persisting in some Croatian localities (Jeiăn, Suşnievița). The field-research team was made up by Mihaela Nubert Chețan, Cristina Gafu and Armand Guță.

The main objectifs of the fundamental research project were the investigation of the musical folklore, the literary folklore and the real, genuine traditions as forms of preserving both the local identity and the ethnic peculiarities within the context of the present socio-cultural, political and economic dynamics.

The collecting work was concentrated especially on Jeiăn, a small village (130-140 inhabitants), situated in the north-western part of the Kvarner region, in the province called Ćićarija. There were identified a series of common, stable characteristic elements which differentiate the Jeiăn's inhabitants from the rest of the population living in this province and which might constitute identity marks:

– the specific Jeiăn's language (the Istro-Romanian dialect);
– the traditions connected to the religious (Catholic) calendar;
– the musical repertory, especially the traditional songs which are performed in Jeiăn's dialect.

Institutul de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu", Bucureşti
România

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)

BDD-A819 © 2007 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:09 UTC)